

Sažetak

Hrvatsko izdanje izvorno na njemačkome napisane »Vjeronaučne didaktike« potaknulo je autora na razmišljanje o mjestu i ulozi opće i predmetnih didaktika s posebnom pozornošću na područje vjeronaučne didaktike u današnjem znanstvenom razmišljanju. U tu svrhu on prvo podsjeća na definicije i odrednice opće didaktike, a zatim predmetnih i specifične vjeronaučne didaktike. Kao primjer navodi što o pojedinoj znanstvenoj disciplini govore neki njezini predstavnici s njemačkoga, talijanskoga, španjolskoga i engleskoga govornog područja. Na kraju ističe da je u Hrvatskoj, nakon demokratskih promjena i ponovnog uvođenja vjeronauka u škole, ponovno oživljeno i znanstveno razmišljanje o području vjeronaučne didaktike. Razvoju stručnog razmišljanja i boljem upoznavanju specifičnih vjeronaučnodidaktičkih tema može svakako doprinijeti i upravo objavljeno hrvatsko izdanje »Vjeronaučne didaktike«, koju autor na kraju članka ukratko predstavlja.

Glavne riječi: opća didaktika, predmetna didaktika, vjeronaučna didaktika

0. UVOD

Živimo u multimedijalno vrijeme i svakog je dana sve jasnije: »globalno selo« 21. stoljeća više nije u »Gutenbergovoj«, nego u »elektroničkoj« i »internetskoj« galaksiji. Ipak, pisana riječ otisnuta na papiru još i danas ima svoje mjesto u svijetu u kojemu živimo. Zbog toga smatramo da je objavljivanje hrvatskog izdanja »Vjeronaučne didaktike«¹ dovoljan razlog da opširnije progovorimo o toj knjizi i o području koje ona obrađuje.

Dok didaktika kao znanost općenito i specifične predmetne didaktike u Hrvat-

skoj odavno postoje² i vrlo su razvijene, za vjeronaučnu se didaktiku to, barem za raz-

¹ Usp. G. HILGER – S. LEIMGRUBER – H.-G. ZIEBERTZ, *Vjeronaučna didaktika*, Salesiana, Zagreb, 2009.

² U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u elektroničkom knjižničnom katalogu nalazi se 56 zapisa pojedinih djela koja u naslovu sadrže riječ »didaktika«, odnosno 117 djela koja kao predmetnicu imaju i riječ »didaktika«. I u jednom i u drugom slučaju tu su ubrojane i svaki put zasebno navedene i knjige objavljene u više izdanja. Osim toga, među njima ima i izdanja na stranim jezicima. Valja se ujedno prisjetiti da taj popis nije konačan, jer je to samo jedan od kataloga NSK. (Pristupljeno: 7. 9. 2009)

doblje od 1945. do 1990. god., ne može reći³. Razlog tomu je prisilno nametnut prekid i šutnja u kojoj su se u vrijeme nakon Drugoga svjetskog rata među ostalim našle i katehetika i religijska pedagogija kao znanosti, odnosno župna kateheza i školski vjeronauk kao njihova najznačajnija ostvarenja i područje primjene.⁴ Okolnosti se u posljednja dva desetljeća mijenjaju nabolje, ali je potrebno još mnogo toga učiniti.

1. DIDAKTIKA

Riječ *didaktika* potječe od grčke riječi *didaskhein*, što znači podučavati, pokazivati, dokazivati, učiti. Didaktika⁵ kao zasebna znanost u današnjem smislu riječi mnogo je novijeg datuma i povezana je s imenima dvaju velikih znanstvenika. To su Wolfgang Ratke (1571-1635) i Jan Amos Komensky (1592-1670).

Početakom 17. st. njemački pedagog i odgajatelj W. Ratke govori o naravnoj metodi i o didaktici kao »umijeću podučavanja« (1612)⁶ te predlaže:

- a) reformu nastave jezika
- b) reformu javnog podučavanja
- c) reformu političkog i religioznog života u Njemačkoj⁷.

Zahvaljujući češkom filozofu, književniku, odgajatelju, pedagogu i teologu Janu Amosu Komenskom (1592-1670) i njegovom djelu *Velika didaktika*⁸, didaktikom se naziva posebna znanstvena disciplina koja se nakon Komenskoga razvija kao zasebna znanost.

1.1. *Didaktika kao znanost*

Danas je neupitno je li didaktika znanost ili nije. Pojedini znanstvenici koji se njome bave, u svojim razmišljanjima stavljaju naglasak na jednu ili drugu njezinu odliku pa tako didaktika još i danas ima

ponešto različita značenja, ovisno o autorima ili školama kojima ti autori pripa-

³ Usp. npr. razne priloge u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1991. O bogatstvu i mnogovrsnosti katehetskih zbivanja u Hrvatskoj prije 1945. godine usp.: A. PAVLOVIĆ, *Doprinos Ferde Hefflera razvoju kateheze i katehetskog pokreta u Hrvatskoj (1900-1940)*, Teološki institut, Mostar, 1997.

⁴ Zapravo se u to vrijeme može govoriti jedino o kateheticima i župnoj katehezi, dok je školski vjeronauk i teorijski i praktički zabranjen ubrzo nakon što su komunisti preuzeli vlast, što je automatski onemogućilo i razvoj i njegovanje religijske pedagogije. Usp.: M. SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma. Kratki prikaz na temelju povijesnih izvora s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku i na područje Dakovačke i Srijemske biskupije*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2000.

⁵ Budući da su katehetika i religijska pedagogija u Hrvatskoj sve donedavno, a u pojedinim slučajevima još i danas, smatrane neznanstvenim, gotovo »sakristijskim« disciplinama, u ovome ćemo članku posebnu pozornost posvetiti odabranim autorima iz njemačkoga i talijanskoga govornog područja, bilo kad je riječ o didaktici općenito, ili kad je posrijedi zasebna, predmetna didaktika, u ovom slučaju »vjeronaučna«. To činimo i stoga što se i u jednom i u drugom govornom području znanstveno razmišljanje i o kateheticima i o religijskoj pedagogiji razvijalo i u vrijeme kad je u Hrvatskoj to bila uglavnom »zabranjena« tema ili pak strogo ograničena na »privatno« područje.

⁶ Usp. S. S. MACCHIETTI, »Ratke, Wolfgang (Raticchisus)«, u: M. LAENG, *Enciclopedia pedagogica*, sv. V, La Scuola, Brescia, 1992, str. 9816-9817; B. BELLERATE, »Ratke Wolfgang«, u: FSE-UPS (ur. J. M. PRELLEZO – G. MALIZIA – C. NANNI), *Dizionario di scienze dell'educazione*, LAS, Roma, 2008, str. 981.

⁷ S. HOFF, *Fundamentos filosóficos dos livros didáticos elaborados por Ratke, no século XVII*, u: »Revista Brasileira de Educação«, br. 25/2004, str. 143-155, ovdje 143.

⁸ Usp. J. A. KOMENSKY, *Didaktika*, Zagreb, 1871. Usp. također: B. BELLERATE, »Comenio (Comenius, Komenský), Jan Amos«, u: M. LAENG, *Enciclopedia pedagogica*, sv. II, La Scuola, Brescia, 1989, str. 2800-2811. Vidi također: »Comenius, Johann Amos«, u: H.-E. TENORTH – R. TIPPELT (ur.), *Beltz Lexikon Pädagogik*, Beltz, Weinheim – Basel, 2007, str. 134; »Ratke, Wolfgang«, u: *Beltz Lexikon Pädagogik*, str. 595.

daju. To zorno pokazuju i njihove definicije. U njima se vidi što je to didaktika, a nerijetko i što pojedini autor želi posebno naglasiti govoreći o didaktici. Pogledajmo kao primjer neke od tih definicija. Njihovim odabirom ne želimo reći da su te definicije odnosno njihovi autori ujedno i najvažniji, ali je svakako riječ o autorima koji su značajni na području didaktike kao znanstvene discipline.

»[Izričaj] didaktika upotrebljava se ovdje kao nadređeni naziv za odgojnoznanstveno istraživanje te teorijsko i programsko obrazovanje s obzirom na sve oblike intencionalnog (upravljenog prema cilju) *podučavanja* bilo kojega stupnja (podučavanja u smislu pomaganja pri učenju) i na *učenje* povezano s tim podučavanjem. Pojam opća didaktika upotrebljava se u smislu *opće teorije podučavanja i učenja u nastavi*.«⁹

»Didaktika je teorija i podučavanje učenja«, tj. »znanost koja se bavi pojavama učenja i podučavanja i brine se za shvaćanje svih postupaka i čimbenika na tom području, uključujući sve uvjete koji iz toga proizlaze i sve nastajuće učinke«. ¹⁰

- »1. Didaktika je znanost o podučavanju i učenju.
2. Didaktika je teorija ili znanost o nastavi.
3. Didaktika je teorija o obrazovnim sadržajima.
4. Didaktika je teorija upravljanja procesima učenja.
5. Didaktika je primjena psiholoških teorija o podučavanju i učenju.

[...]

1. Didaktika je znanost o procesima prenošenja kulture u specifičnim društvima.
2. Didaktika je društvena znanost.
3. Didaktika je društvena znanost koja nastoji razumjeti i protumačiti, a usmjerena je prema djelovanju.

4. Predmet didaktike su procesi podučavanja i učenja bilo koje vrste i na bilo kojem mjestu.
5. Sadržaji procesa podučavanja i učenja su kulturalne i društvene vrijednosti i propisi pojedinoga društva.
6. Didaktika je dio pedagogije i surađuje s drugim znanostima.«¹¹

»Didaktika je znanost i umijeće podučavanja: kao takva s punim pravom pripada pedagogiji kao znanost i umijeće odgajanja, tvoreći specifično područje odnosno granu.«¹²

»Didaktika je znanost o efikasnom komuniciranju ljudi (učenika) radi razvijanja spoznajnih kompetencija sudionika, a u svrhu njihove opće emancipacije. [...] Tome razvijanju gnoseološko-komunikativnih kompetencija zato suvremena didaktika posvećuje osobitu pažnju i može se naglasiti da je upravo to njen najvažniji predmet proučavanja, s jedne strane, kao i primjena tih kompetencija u neposrednoj praksi učenja u prirodnim školskim uvjetima, s druge strane.«¹³

»Didaktika je grana pedagogije koja proučava opće zakonitosti obrazovanja.«¹⁴

»Didaktika je teorijsko promišljanje nastave (mišljenje podučavanja i učenja). Ona

⁹ W. KLAFKI, »Didaktik«, u: H.-E. TENORTH – R. TIPPELT (ur.), *Beltz Lexikon Pädagogik*, Beltz, Weinheim – Basel, 2007, str. 158-161, ovdje str. 158-159.

¹⁰ W. H. PETERSEN, »Didaktik und Curriculum/ Lehrplan«, u: L. ROTH (ur.), *Pädagogik. Handbuch für Studium und Praxis*, Oldenburg, München, 2001, str. 743-760, ovdje 743.

¹¹ F. W. KRON, *Grundwissen Didaktik*, Reinhardt, München – Basel, 1994, str. 43-49 passim.

¹² M. LAENG, *Lessico pedagogico*, La Scuola, Brescia, 1984, str. 139.

¹³ N. KUJUNDŽIĆ, »Predmet i zadaci didaktike«, u: A. BEŽEN – F. JELAVIĆ – N. KUJUNDŽIĆ – V. PLETENAC, *Osnove didaktike*, Školske novine, Zagreb, 1991, str. 12-14, ovdje str. 14.

¹⁴ V. POLJAK, *Didaktika*, Školska knjiga, Zagreb, 1991, str. 11.

dakle polazi od izravnoga nastavnog iskustva (nastavne prakse), teorijski ispituje i preispituje tu praksu s ciljem da je uopći i tako unaprijedi misao o njoj. Didaktika, zato, omogućuje orijentaciju, snalaženje, znanje što činiti, na što se usmjeriti, i to stoga da bi nastavno učenje (što je više moguće) bilo u suglasju s razvojnim potrebama i mogućnostima učenika. Didaktika dakle pridonosi razumijevanju fenomena nastave. Ona uopćava iskustvo i od takvih spoznaja stvara logički sustav znanja o nastavi (učenju i podučavanju) i osnovne znanstvenog pristupa. To izravno koristi unapređenju i nastave i njene teorije. Iako izrasta iz nastavne prakse, didaktika se ne može svesti na tu praksu. Ona nudi znanstveni pristup. Kao teorija integrira i uopćava informacije o učenju i podučavanju i, upravo time, stvara osnovu da se činjenice iz nastavne prakse uspoređuju s općim spoznajama o nastavi, učenju i podučavanju. Time je didaktika osnova i analizira nastavnog događanja i planiranja daljnje pristupa nastavi.¹⁵

»Didaktika (grč. *didasko* = podučavam, *didaskain* = podučavati) kao grana pedagogije nastoji otkriti što se, kako i zašto događa u odgojno-obrazovnom procesu. Ona istražuje zakonitosti odgojno-obrazovnog procesa koji se odvija u nastavi i školi.«¹⁶

»Didaktika je znanstvena grana u okviru pedagogije koja proučava najdjelotvornije oblike izvođenja nastave te organizaciju, izbor sredstava, izvore informacija i druge čimbenike programiranja procesa odgoja i obrazovanja na različitim razinama. Kao opća teorija nastave, didaktika ili 'opća metodika' izvodi svoje zakonitosti iz različitih teorijskih i empirijskih zakonomjernosti u izravnoj uvjetovanosti svrhe, sadržaja, organizacije, metoda i djelomice vrednovanja uspješnosti rada u nastavi.«¹⁷

Kao što se vidi, stručnjaci se slažu: didaktika je znanost i proučava podučavanje i učenje u nastavi. Predmet njezina proučavanja su postupci, čimbenici, uvjeti i učinci podučavanja i učenja. Osim što je znanost o nastavi, didaktika proučava sadržaje obrazovanja i upravljanje procesima učenja. Dio je pedagogije, društvena je znanost i usmjerena je prema djelovanju. Proučava komuniciranje učenika i nastoji doprinijeti razvoju njihovih spoznajnih kompetencija.

1.2. *Predmetna didaktika*

Predmetna didaktika je dio opće didaktike i izravno je povezana s pojedinim predmetima. To potvrđuju i sljedeće definicije.

»Kao predmetne didaktike označavaju se teorije podučavanja i učenja u određenim nastavnim predmetima, npr. u matematici, nastavi o sportu, engleskom itd.«¹⁸

»Predmetna didaktika je znanost o specifičnom predmetnom učenju koja se danas izdvojila i institucionalizirala kao samostalno područje podučavanja i istraživanja. U teoretskom i metodičkom smislu povezana je sa znanostima pojedinih predmeta i sa znanostima o obrazovanju. [...] Didaktike različitih školskih predmeta razvile su se iz unutarškolski razvijenih *metodika*.«¹⁹

¹⁵ F. JELAVIĆ, *Didaktika*, Slap, Jastrebarsko, 2008, str. 10.

¹⁶ M. MATIJEVIĆ, »Didaktika i obrazovna tehnologija«, u: A. MIJATOVIĆ (ur.), *Osnove suvremene pedagogije*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999, str. 489-510, ovdje str. 489.

¹⁷ S. ANTIĆ, »Pedagoški pojmovnik«, u: A. MIJATOVIĆ (ur.), *Osnove suvremene pedagogije*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1999, str. 639-655, ovdje str. 643.

¹⁸ W. KLAFKI, »Didaktik«, u: H.-E. TENORTH – R. TIPPELT (ur.), *Beltz Lexikon Pädagogik*, Beltz, Weinheim – Basel, 2007, str. 158-161, ovdje str. 158-159.

¹⁹ H. BAYRHUBER, »Fachdidaktik«, u: H.-E. TENORTH – R. TIPPELT (ur.), *Beltz Lexikon Pädagogik*, Weinheim – Basel, Beltz, 2007, str. 230-233, ovdje 230.

Njemačko obrazovno vijeće poblizje je objasnilo odnos predmetnih didaktika s njihovom odnosnom znanošću i predmetom, istaknuvši: »Predmetna didaktika ukorijenjena je u predmetu. Ona povezuje predmet sa školskom praksom.«²⁰

To isto vijeće zatim tumači čime se bavi ta znanost. Vijeće, naime, smatra da su zadaci predmetne didaktike sljedeći:

- »1. ustanoviti koje spoznaje, načini mišljenja i metode predmetne znanosti trebaju biti ciljevi učenja nastave
2. prenositi modele za sadržaj, za metodu i za organizaciju nastave, pomoću kojih će se postići što je više moguće ciljeva učenja
3. kritički provjeravati sadržaje planova učenja kako bi se utvrdilo odgovaraju li najnovijim spoznajama znanstvenog istraživanja pojedinog predmeta te, ako je to potrebno, isključiti ili zamijeniti novima sadržaje, metode i tehnike nastave koji su nadiđeni
4. poticati teoretskospoznajno produblivanje i sadržaj predmeta odnosno označavati interdisciplinarna stajališta.«²¹

Kao što se vidi, predmetna didaktika nastoji uočiti koje su spoznaje, mišljenja i metode važni za postizanje ciljeva učenja određene predmetne nastave. Ona ujedno nastoji prenositi modele za sadržaj i organizaciju nastave, kritički provjerava sadržaje nastave i potiče teoretskospoznajno produblivanje i sadržaj pojedinog predmeta. Teme istraživanja predmetne didaktike povezane su s područjima specifičnih školskih predmetnih kurikulumata. Tu ona nastoji usmjeravati u svrhu povećavanja kompetencija u specifičnim područjima. Pružanjem orijentacijskog znanja i stručnih kompetencija, predmetna didaktika želi osposobiti učenike za samostalno i od-

govorno prosuđivanje, odlučivanje i djelovanje.²² Drugim riječima, predmetna didaktika je »teorija nastave u određenom predmetu i području«²³.

Istraživanje na području predmetne didaktike teži uobličanju prakse u školi i nastoji poboljšati i proširiti mogućnosti podučavanja i učenja. U posljednje vrijeme predlaže se proširenje predmetne didaktike i na izvanškolsko područje. Na taj bi se način moglo utvrditi kakve su mogućnosti podučavanja i učenja nekog predmeta u javnom životu općenito.

²⁰ DEUTSCHER BILDUNGS RAT, *Empfehlungen der Bildungskommission. Strukturplan für das Bildungswesen*, Klett, Stuttgart, 1970, str. 225.

²¹ *Isto*, str. 225. i dalje. Savezna Republika Njemačka i njezine pokrajine su u okviru svojih dužnosti i ovlasti na području obrazovanja tijekom druge polovice 20. st. osnivanjem raznih tijela pratile i promicale odgojno-obrazovna pitanja. Pedesetih godina ustanovile su Njemački odbor za odgoj i prosvjetu (Deutscher Ausschuss für das Erziehungs- und Bildungswesen [1953-1965]). To je tijelo zatim zamijenilo Njemačko obrazovno vijeće (Deutscher Bildungsrat [1965-1975]). Danas se tim pitanjima bave »Zajednička znanstvena konferencija« (Gemeinsame Wissenschaftskonferenz, GWK) i Konferencija ministara za odgoj, obrazovanje, visoke škole, istraživanje i kulturu (Kulturministerkonferenz). GWK je 1. 1. 2008. preuzeo djelovanje nekadašnje Komisije za planiranje i promicanje istraživanja obrazovanja Savezne Republike Njemačke i njezinih pokrajina (utemeljene 1970. kao »Bund-Länder-Kommission für Bildungsplan«, od 1975. do 31. 12. 2007. kao »Bund-Länder-Kommission für Bildungsplanung und Forschungsförderung«).

²² Usp. H. BAYRHUBER, »Fachdidaktik«, u: H.-E. TENORTH – R. TIPPELT (ur.), *Beltz Lexikon Pädagogik*, Beltz, Weinheim – Basel, 2007, str. 230-233.

²³ H. GLÖCKEL, *Begriff und Aufgabe der Fachdidaktik*, u: »Geschichte in Wissenschaft und Unterricht«, br. 3/1976. Navedeno prema: Isti, »Besondere Didaktiken: Fach-, Lernbereichs-, Schularten-, Schulstufendidaktik«, u: L. ROTH (ur.), *Pädagogik. Handbuch für Studium und Praxis*, Oldenburg, München, 2001, str. 761-773, ovdje str. 767.

2. VJERONAUČNA DIDAKTIKA

Nakon što smo se pobliže upoznali sa značenjem i područjem kojima se bave opća didaktika i predmetne didaktike, sada ćemo razmotriti što pojedini stručnjaci govore o didaktici predmeta koji se u hrvatskim školama danas zove vjeronauk, odnosno »vjeronauk u školi« ili »školski vjeronauk«. Želi li se pobliže odrediti o kojem je predmetu riječ, može se još preciznije govoriti npr. o katoličkom, pravoslavnom, židovskom, islamskom ili nekim drugim konfesionalnim vjeronaucima. Kao što se to često događa na humanističkim područjima²⁴, a u našem slučaju posebice na katehetskom i religijskopedagoškom području, i u školskom vjeronauku upotrebljavaju se različiti izričaji u različitim govornim područjima.²⁵

2.1. Vjeronaučna didaktika u njemačkom govornom području

F. Weidmann, jedan od znanstvenika koji se naročito bavio vjeronaučnom didaktikom na njemačkom području, se u određivanju područja i tematike vjeronaučne didaktike poziva na maloprije spomenutu formulaciju Njemačkoga obrazovnog vijeća. On daje sljedeću definiciju vjeronaučne didaktike:

»Vjeronaučna didaktika ukratko opisuje podrijetlo, najznačajnija razdoblja i suvremeno stanje rasprave i problema vjeronauka kao predmeta.«²⁶

Tu je definiciju Weidmann već prije praktično protumačio i s nekolicinom drugih znanstvenika podrobno obrazložio u priručniku »Didaktika vjeronaučne nastave«.²⁷ Sadržaj toga priručnika raspoređen je u četiri velike cjeline: 1. Temeljna pitanja (Opća didaktika – predmetna didaktika – vjeronaučna didaktika; Vjeronauk u prošlosti i sadašnjosti; Utemeljenje vjeronauka; Sadržaji vjeronauka; Iskustvo i

vjeronauk); 2. Glavni čimbenici (Učenik, vjeroučitelj, Govor i vjeronauk, Simboli i simbolička komunikacija kao vjeronaučno-didaktička zadaća); 3. Elementi planiranja (Ciljevi i zadaci, Nastavne metode, Mediji, Vjeronaučni udžbenik, Planiranje vjeronauka); 4. Oblikovanje (Plan podučavanja – kurikulum, Artikuliranje, Interakcija između učitelja i učenikâ, Kontrola uspjeha u vjeronauku).

U poglavlju »Temeljna pitanja vjeronaučne didaktike« djela »Novi priručnik temeljnih religijskopedagoških pojmova«²⁸ obrađene su sljedeće teme: Mogućnost podučavanja i učenja vjere, Poimanja vjero-

²⁴ Pojam *didaktika* udomaćen je u Europi, gdje se i pojavio, dok se u američkoj stručnoj literaturi didaktika i didaktički sadržaji nazivaju *nastavna tehnologija, obrazovna tehnologija, kurikulum* (instructional technology, educational technology, curriculum). Usp. M. MATIJEVIĆ, »Didaktika i obrazovna tehnologija«, str. 489.

²⁵ Relativno je jednostavno utvrditi kako se pojedina riječ ili izraz doslovno prevodi na drugi jezik, ali to uvijek ne znači da se u nekom jezičnom području pod tom riječi misli na isti pojam. Tako se u nekim jezicima jasno razlikuje pojam kateheza (njem. Katechesis, tal. catechesi, franc. catéchèse, španj. catequesis) od religijske pedagogije (njem. Religionspädagogik, tal. pedagogia religiosa, franc. pédagogie religieuse, španj. pedagogía religiosa), ali se istovremeno, govoreći o pojedinom području ili znanosti – kateheta odnosno religijskoj pedagogiji, ne rabe obavezno različiti izričaji. To se još jasnije vidi kod vjeronaučne didaktike i školskog vjeronauka, kao što ćemo pokušati objasniti u daljnjem razmišljanju.

²⁶ Usp. F. WEIDMANN, »Didaktik, Religionsdidaktik«, u: N. METTE – F. RICKERS (ur.), *Lexikon der Religionspädagogik*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2001, sv. 1, st. 336-344, ovdje st. 340.

²⁷ Usp. F. WEIDMANN (ur.), *Didaktik des Religionsunterrichts*, Ludwig Auer Verlag, Donauwörth, 1992. Uz Weidmanna, priloge u ovom djelu su napisali: E. Feifel, J. Hepp, B. Ort i G. Staudigl.

²⁸ Usp. G. BITTER – R. ENGLERT – G. MILLER – K. E. NIPKOW (ur.), *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, Kösel, München, 2002, str. 433-472.

nauka, Korelacija vjere i života, Elementarizacija, Didaktika simbola, Religijska socijalizacija s obzirom na specifični spol, Smjernice i planovi podučavanja, Kontrola uspješnosti učenja i mjerenje uspjeha.

U svom priručniku »Mala predmetna didaktika katoličke religije« J. Hoffmeier²⁹ obrađuje sljedeća područja: 1. Društvenokulturalna uvjetovanost školskog vjeronauka, 2. Antropogene okolnosti školskog vjeronauka, 3. Strukturni elementi školskog vjeronauka, 4. Planiranje i analiza školskog vjeronauka.

Nešto drugačije o istom predmetu govori još jedan njemački autor. U svom djelu »Priručnik vjeronaučne didaktike« H.-J. Frisch³⁰ sadržaj je rasporedio u sljedeća poglavlja: 1. Zauzimanje stajališta, 2. Određivanje cilja školskog vjeronauka, 3. Od određivanja cilja prema ciljevima, 4. Temeljna didaktička pitanja, 5. Primjeri specijalne didaktike, 6. Didaktika i metodika, 7. Od plana podučavanja do nastave.

2.2. Vjeronaučna didaktika u talijanskom govornom području

U djelu »Podučavanje vjeronauka u školi«, koje je za Talijanski nacionalni katehetski ured priredio C. Bissoli, nalaze se »Studijski prinosi i djelatne smjernice za formiranje osoba odgovornih za školski vjeronauk u biskupijama«³¹. Sadržaj je raspoređen u sljedeća poglavlja: Pravno područje (Školski vjeronauk u crkvenom pravu, Školski vjeronauk u talijanskom pravu), Školsko područje (Europski školski okvir, Talijanski školski okvir, Škola danas i njezino odgojno zalaganje), Područje školske vjeronaučne nastave (Povijest školskog vjeronauka u Italiji, Teologija i podučavanje katoličke religije, Profil podučavanja katoličke religije s obzirom na pedagoško-didaktičke znanosti, Mogućnosti i ograničenja podučavanja katoličke religije u

današnjoj školi, Institucionalne perspektive i didaktičke implikacije religioznog odgoja u dječjem vrtiću), Vjeroučiteljevo područje (Obveze i resursi unutar suvremenih zakonskih odredbi o školskom vjeroučitelju, Školski vjeronauk u svjetlu novog programa katoličkog vjeronauka), Pastoralno područje (Pastoral mladih u talijanskoj Crkvi: stanje, problemi i poneka perspektiva, Podučavanje katoličkog vjeronauka kao način odnosa Crkve i svijeta i zalaganja vjernika u službi čovjeka, Prostor i zadatak pastora u katoličkoj vjeronaučnoj nastavi).

U svom djelu »Didaktika i podučavanje katoličkog vjeronauka«, koje je zamislilo kao »didaktičko posuvremenjivanje vjeroučitelja«, G. Morante³² sadržaj izlaže u sljedećim poglavljima: Uvod (Što je didaktika, Bit didaktičkog čina), 1. Zahtjevi didaktičkog djelovanja, 2. Obilježja katoličkog vjeronauka, 3. Biblijska dimenzija katoličkog vjeronauka, 4. Povijesno-kulturalna dimenzija katoličkog vjeronauka, 5. Antropološka dimenzija katoličkog vjeronauka, 6. Pedagoško-metodološka dimenzija katoličkog vjeronauka, 7. Međukulturalni i međureligijski vjeronauk, 8. Didaktičko programiranje katoličkog vjeronauka, 9. Sredstva za vrednovanje katoličkog vjeronauka.

U djelu »Za didaktiku katoličkog vjeronauka«, s podnaslovom »Smjernice, pri-

²⁹ Usp. J. HOFFMEIER, *Kleine Fachdidaktik Katholische Religion*, Kösel, München, 51991.

³⁰ Usp. H.-J. FRISCH, *Leitfaden Fachdidaktik Religion*, Patmos, Düsseldorf, 1992.

³¹ Usp. UFFICIO CATECHISTICO NAZIONALE, *Insegnare religione nella scuola. Contributi di studio e indicazioni operative in vista della formazione dei responsabili dell'insegnamento religioso nelle diocesi*, Elledici, Leumann (To), 1991.

³² Usp. G. MORANTE, *Didattica e I.R.C. (Insegnamento della Religione Cattolica). Aggiornamento Didattico Insegnanti di Religione*, Istituto di Catechetica UPS-FSE, Roma, 2000.

jedlozi i materijali« koji pobliže objašnjava o čemu je zapravo riječ, F. Toriello³³ u četiri poglavlja izlaže sljedeći sadržaj: Uvod: Teorijsko uokvirenje, 1. Didaktički prijedlozi (Programiranje, Kako oblikovati didaktičku jedinicu, Opći vidovi pojmovne didaktike, Oblikovanje didaktičke jedinice pojmovne didaktike, Didaktika istraživanja), 2. Specifični prijedlozi vjeronaučne didaktike (Korelacija: opći vidovi, Primjeri korelacije, Opći vidovi pripovijedanja, Dva primjera pripovijedanja), 3. Doprinos katoličkog vjeronauka odgoju: obrada teme »ekologija« (Za novi način komuniciranja religije u školi, Ambijentalni odgoj i škola, Ambijentalni odgoj i katolički vjeronauk, Didaktički primjeri), 4. Završna razmišljanja.

2.3. *Vjeronaučna didaktika u španjolskom govornom području*

Radi širenja obzorja bit će korisno upoznati se i s jednim priručnikom vjeronaučne didaktike napisanom na španjolskom jeziku. Djelo³⁴ koje ovdje prikazujemo upozna je čitatelje s obrazovnom reformom u Španjolskoj i ondje važećim zakonom o obrazovanju te s mjestom i mogućnošću vjeronaučne pouke u obrazovnom sustavu i u odgojno-obrazovnim ustanovama od dječjeg vrtića do mature. Naravno, ponajprije je riječ o vjeronauku, ali autor istovremeno govori i o važećem sustavu obrazovanja, o kurikulumu i didaktičkoj jedinici. Garcés posebno obrađuje stupnjeve odgoja i obrazovanja kao što su dječji vrtić, osnovna i srednja škola, te matura. Zatim čitatelje upozna s obilježjima, sadržajem i ciljevima vjeronauka u pojedinim godištim, a daje i konkretna metodološka usmjerenja te ukazuje na kriterije vrednovanja. Sadržaj je raspoređen u 16 poglavlja: 1. Rječnik obrazovne reforme, 2. Zakonski okvir obrazovne reforme, 3. Pedagogija i kuri-

kulum u novom zakonu o obrazovanju, 4. Obrazovni projekt ustanove, 5. Što je kurikularni projekt obrazovne ustanove, 6. Kako se radi kurikularni projekt obrazovne ustanove, 7. Što je kurikularni projekt učionice, 8. Kako se obrađuju didaktičke jedinice, 9. Vjeronaučna poduka u novom zakonu o obrazovanju, 10. Odgoj u vjeri predškolske djece, 11. Vjeronauk u osnovnoj školi, 12. Kurikularni projekt obrazovne ustanove za vjeronaučnu nastavu u osnovnoj školi, 13. Vjeronaučna nastava u obaveznom obrazovanju drugoga stupnja, 14. Kurikularni projekt vjeronauka u ustanovama obaveznog drugoga stupnja, 15. Vjeronauk na maturi, 16. Presjek tema.

2.4. *Religijska pedagogija i vjeronaučna didaktika u engleskom govornom području*

U Religijskopedagoškoj enciklopediji objavljenoj u SAD-u na engleskom jeziku³⁵, na kojoj je surađivao međunarodni tim stručnjaka, nema zasebnog priloga o vjeronaučnoj didaktici, ali se ipak može pronaći nekoliko priloga koji govore o tematici koju ovdje proučavamo. Spomenut ću samo neke od njih: Biblija u religioznom odgoju, kurikulum, ciljevi religioznog odgoja, planiranje nastave, taksonomija, stilovi podučavanja, teorije podučavanja.

3. HRVATSKA VJERONAUČNA DIDAKTIKA

Naslov ovoga poglavlja zvuči vrlo preuzetno i zahtjevno. Nažalost, ovdje nije

³³ Usp. F. TORIELLO, *Per una didattica dell'insegnamento della religione. Orientamenti, proposte e materiali*, Elledici, Leumann (To), 2001.

³⁴ Usp. C. ESTEBAN GARCÉS, *Didáctica del área de religión en el marco curricular de la LOGSE*, Instituto Superior de Ciencias Catequéticas »San Pio X«, Madrid, ²1998.

³⁵ Usp. I. V. CULLY – K. B. CULLY, *Harper's Encyclopedia of Religious Education*, San Francisco itd., 1990.

riječ o iscrpnom prikazu vjeronaučne didaktike u hrvatskom govornom području. Naprotiv, posrijedi je mnogo skromniji i jednostavniji pokušaj. Prvo ćemo ukratko podsjetiti na neke priloge koji izravno govore o vjeronaučnoj didaktici, a zatim ćemo posebno istaknuti upravo objavljeni priručnik posvećen tom predmetu.

3.1. *Vjeronaučna didaktika u novijem hrvatskom jezičnom izričaju*

Kao što je već spomenuto, od 1945. do 1990. u Hrvatskoj se nisu objavljivala djela o vjeronaučnoj didaktici. Međutim, to nikako ne znači da je didaktičko područje bilo nepoznato hrvatskim kateheticarima i onima koji su se izravnije bavili katehezom i katehетиком. Upravo kad je riječ o katehezi, valja se prisjetiti da je, u vrijeme kad je u Hrvatskoj bilo nemoguće tiskom objaviti knjigu religioznoga sadržaja, postojala u određenom smislu »skrivena« literatūra. Naime, knjige i časopisi objavljeni su u tzv. tehničarima ciklostila ili, još jednostavnije, »umnažani« ručnim pisačim strojevima pretipkavanjem u nekoliko primjeraka uz pomoć indigo-papira. Ovdje valja svakako podsjetiti na neumornog i vrlo plodnog katehetskog pisca, đakovačkog biskupa S. Bäuerleina, koji je tako, uz ostalo, dvaput (1952. i 1961. god.) objavio priručnik »Katehetska didaktika«. ³⁶ Nažalost, taj je priručnik upravo zbog načina umnažanja imao ograničen doseg.

Nakon 1990. i uvođenja vjeronauka u škole, počinje se i u Hrvatskoj opširnije razmišljati i pisati o religijskopedagoškim temama, pa tako i, premda još uvijek vrlo rijetko, o vjeronaučnoj didaktici.

Početak devedesetih godina 20. st. objavljen je »Religijskopedagoško-katehetski leksikon«, koji sadrži i prilog »Didaktika« M. Pellereya, vrsnoga poznavatelja toga područja. ³⁷ Kronološki gledano, je-

dan od prvih nakon toga objavljenih priloga na hrvatskom jeziku s tog područja govori o novoobjavljenim srednjoškolskim vjeronaučnim udžbenicima. ³⁸ O didaktičkim pitanjima s područja školskog vjeronauka još se izravnije govori u člancima kojih autori sredinom devedesetih godina raspravljaju o načelu korelacije ³⁹, elementima planiranja u vjeronaučnoj didaktici ⁴⁰, ulozi didaktičkih medija ⁴¹ i vrednovanju u školskom vjeronauku ⁴².

U prvom desetljeću 21. st. raspravlja se izravnije o didaktičkoj ulozi vjeronaučnog udžbenika ⁴³ i školskoj vjeronaučnoj didaktici. Prikazuju se njezini sadržajni aspekti ⁴⁴, a zatim se govori o smjernicama za

³⁶ Usp. T. ZOVKO, *Bibliografija radova mons. Stjepana Bäuerleina (1951-1973)*, u: »Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije« 131(2003)7-8, 536-538.

³⁷ Usp. M. PELLEREY, »Didaktika«, u: M. PRANJIC (ur.), *Religijskopedagoško-katehetski leksikon*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1991, str. 136-138.

³⁸ Usp. V. POLJAK, *Didaktika naših srednjoškolskih vjeronaučnih udžbenika*, u: »Kateheza«, 14(1992)4, 73-77.

³⁹ Usp. A. T. FILIPOVIĆ, *Načelo korelacije u školskom vjeronauku. Analiza njegove službene provedbe u Njemačkoj od »Zielfelderplana« 1973. do Temelnog plana 1984. god.*, u: »Kateheza«, 17(1995)2, 108-119; ISTA, *Načelo korelacije u školskom vjeronauku (2)*, u: »Kateheza«, 17(1995)3, 202-210.

⁴⁰ Usp. A. T. FILIPOVIĆ, *Didaktika školskog vjeronauka – Elementi planiranja*, u: »Kateheza«, 17(1995)4, 276-285.

⁴¹ Usp. V. MIHALJEVIĆ, *Uloga didaktičkih medija u religioznom odgoju i katehezi*, u: »Kateheza«, 18(1996)4, 285-291.

⁴² Usp. A. T. FILIPOVIĆ, *Kako vrednovati u školskom vjeronauku*, u: »Kateheza«, 19(1997)2, 108-126.

⁴³ Usp. A. PAVLOVIĆ, *Vjeronaučni udžbenik kao didaktičko sredstvo vjeronaučne nastave*, u: »Kateheza«, 23(2001)1, 63-73. Vidi također: A. PAVLOVIĆ, *Vjeronaučni udžbenik kao didaktičko sredstvo vjeronaučne nastave*, u: Isti, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenju, Mostar, 2005, str. 247-269.

⁴⁴ Usp. J. GARMAZ, *Sadržajni aspekti didaktike školskog vjeronauka*, u: »Crkva u svijetu«, 40(2005)3, 279-302.

didaktičko djelovanje u komuniciranju religije pomoću umjetnosti⁴⁵, te o specifičnom dijelu vjeronaučne didaktike – biblijskoj didaktici⁴⁶.

3.2. Priručnik »Vjeronaučna didaktika«⁴⁷

U njemačkom govornom području postoji više priručnika i djela o vjeronaučnoj didaktici. Stoga bi bilo preuzetno s obzirom na izvornik upravo objavljene hrvatske »Vjeronaučne didaktike« tvrditi kako je riječ o »epohalnom« djelu. Međutim, ipak se sa sigurnošću može reći da je riječ o vrijednom djelu, što je potvrdila i njemačka čitateljska publika. Doista, nakon prvog izdanja, objavljenog 2001. godine, do prošle, 2008. godine, objavljeno je pet izdanja ovog djela.⁴⁸ Autori su priznati stručnjaci za područje religijske pedagogije, teologije, filozofije, odgojnih znanosti, sociologije i, naravno, vjeronaučne didaktike.

Sadržaj je podijeljen u četiri dijela. U prvome dijelu riječ je o vjeronaučnoj didaktici kao znanstvenoj disciplini, u drugome o religioznom obrazovanju i odgoju u školi kao mjestu učenja, u trećemu o vjeronaučnodidaktičkim načelima, a u četvrtome o planiranju i oblikovanju vjeronauka. Opsežna literatura na kraju knjige svjedoči o trudu autora, ali i o bogatstvu kojim raspoložu čitatelji njemačkoga govornog područja kad je riječ o temama koje proučava ova knjiga. Iscrpno kazalo pojedina uvelike će pomoći čitateljima da se brzo snalaze u ovako opsežnom sadržaju.

Poznavatelji didaktike i pažljivi čitatelji ovoga članka uočiti će kako su i autori ovoga priručnika nastojali imati na umu sve ono što općenito vrijedi za didaktiku i zatim posebice ono što se odnosi na područje vjeronaučne didaktike. Osim toga, čitatelji će u ovoj knjizi pronaći i kratak prikaz nastanka i povijesti religijske pedagogije kao znanosti, kao i razloge i obraz-

loženje uvođenja školskog vjeronauka u suvremenu školu.

Ovom prigodom valja podsjetiti i na poteškoće na koje su nailazili svi oni koji su nastojali »pohrvatiti« ovaj priručnik: prevoditeljica, revizor prijevoda, lektorica i nekolicina neimenovanih stručnjaka koji su konzultirani u vezi s pojedinim izrazima i jezičnim sklopovima. Naime, upravo stoga što ovo područje nije dosad u hrvatskom jeziku bilo sustavnije obrađivano, ponekad je »pohrvaćivanje« bilo složeniji i zahtjevniji posao. Koliko se u tome uspjelo, sada mogu prosuditi čitatelji. Jedna od odluka koja je donesena na početku ovoga posla bila je da će se u prijevodu nastojati prihvatiti pojedini izričaji koji su se posljednjih godina ustalili u hrvatskome religijskopedagoškom rječniku. Tako je npr. izvorni njemački izričaj »religionspädagogisch« jednom preveden kao »vjeronaučni«, npr. u sintagmi »vjeronaučna didaktika«, a drugi put kao »religijskopedagoški«. Time se hrvatskim čitateljima, za koje je naziv predmeta »vjeronauk« već udomaćen i općeprihvaćen, ne stvara dodatna zabuna. Ustaljeni naziv pomoći će im i, nadajmo se, olakšati razumijevanje razmišljanja pojedinih autora.

Jedno je međutim sigurno: odsada i hrvatski studenti religijske pedagogije i katehetike, pa i svi vjeroučitelji i pastoralni

⁴⁵ Usp. M. L. MAZZARELLO – M. F. TRICARICO, *Komunicirati religiju pomoću umjetnosti. Smjernice za didaktičko djelovanje*, u: »Kateheza«, 28(2006)4, 362-374.

⁴⁶ Usp. J. GARMAZ, *Neki elementi biblijske didaktike*, u: »Lada«, 2(2007)3, 46-49; J. GARMAZ, *Biblijska didaktika u osnovnoškolskom vjeronauku*, u: »Crkva u svijetu«, 42(2007)4, 607-628.

⁴⁷ Usp. G. HILGER – S. LEIMGRUBER – H.-G. ZIEBERTZ, *Vjeronaučna didaktika*, Salesiana, Zagreb, 2009.

⁴⁸ U pripremi je i novo, prošireno izdanje, koje će najvjerojatnije biti objavljeno početkom 2010. godine.

radnici imaju prigodu na jednome mjestu detaljno upoznati brojna područja religijskopedagoške, ali i katehetske didaktike. Namjerno govorimo i o »katehetskoj didaktici«, jer će zainteresirani župni katehete, uz određenu osobnu »preradu« na temelju vlastitoga iskustva, uvidjeti kako im pojedini dijelovi ovoga priručnika mogu pomoći i u njihovom katehetskom djelovanju.

4. ZAKLJUČAK

U ovom kratkom prikazu nastojali smo podsjetiti na važnost opće i predmetnih didaktika u današnjoj pedagogiji. U tu smo svrhu citirali nekoliko autora i njihove definicije opće i predmetne didaktike. Posebnu smo pozornost posvetili vjeronaučnoj didaktici, njezinoj definiciji i prikazu nekoliko priručnika iz raznih jezičnih područja. Posljednja u tom nizu bila je vjeronaučna didaktika njemačkih autora koja je nedavno objavljena u hrvatskom prijevodu. Kao što se može vidjeti, njezini autori dobro poznaju područje i opće i specifične predmetne, vjeronaučne didaktike.

Čitatelji će u ovoj knjizi pronaći mnoštvo priloga koji ukratko objašnjavaju pojedine teme, raspoređene u četiri poglavlja. Uzevši je u ruke, čitatelji je mogu čitati barem na dva načina. Prvo, kao i kod svake knjige, mogu početi čitati redom od početka do kraja. Drugo, mogu iskoristiti činjenicu što ona sadrži mnoštvo kratkih priloga koji, svaki za sebe, obrađuju zaočnu cjelinu. Tako će oni koji žele bolje razumjeti što je to vjeronaučna didaktika, koje je njezino predmetno područje, može li se ona smatrati znanost, kako se razvijala i još uvijek razvija, pred kojim

izazovima se danas nalazi i koja su njezina opća polazišta, pročitati odgovarajuće priloge u prvome dijelu. Oni koji žele nešto više doznati o religioznom obrazovanju i odgoju u školi, pročitat će cijelo ili odabrane dijelove drugoga poglavlja. Tako će moći bolje razumjeti što je to vjeronauk u školi, zatim tko uči, što uči, koje je mjesto i uloga vjeroučitelja i s kojim je metodičkim pitanjima povezan vjeronauk u školi. Upoznat će usto i neke od medija koji se koriste u vjeronauku te će otkriti gdje se i kada uči, kako su i zašto povezani, a opet različiti, školski vjeronauk, župna kateheza i religiozno učenje u obitelji. O didaktičkim načelima školskog vjeronauka približe se govori u trećem poglavlju. Tu je riječ o anamnestičkom, biblijskom, biografskom, ekumenskom, estetskom, etičkom, međureligijskom, mistagoškom, projektnom i simboličkom učenju. Što je to didaktička analiza, koje je mjesto i uloga nastavnih planova, kako se oblikuje vjeronaučna nastava, što su to sheme planiranja i suradničko planiranje nastave, može se pročitati u četvrtom poglavlju. Onima koji žele brzo doznati o čemu je riječ u pojedinom prilogu, a i studentima kao podsjetnik, dobro će doći »sažetak« na kraju svakoga priloga. Tu je ukratko rečeno o čemu se zapravo raspravljalo na prethodnih desetak ili više stranica.

Na kraju se valja prisjetiti da nijedna knjiga, pa tako ni ova nije savršena. Jedno je svakako sigurno: hrvatska religijska pedagogija i vjeronaučna didaktika odnedavno imaju još jedan priručnik koji može poslužiti, kao što kažu i autori i priređivači, »za studij, obrazovanje i posao«.